

Семенюк Н. В. Непрерывное образование как система.

В информационном обществе формируется комплекс факторов, которые обуславливают необходимость постоянного обновления полученного образования путем непрерывного обучения, познавательной деятельности, коллективных форм обучения и передачи знаний. Актуальны проблемы интеграции индивидуальных и социальных аспектов непрерывного образования и вопрос факторов, путей и условий реализации непрерывного образования. Вместе с тем существенной чертой современной экономики является не только получение и использование новых знаний, но и формирование креативной личности, способной к саморазвитию, самостоятельной профессиональной деятельности, к непрерывному образованию. Этому призвано способствовать системное развертывание непрерывного образования, в структуре которого можно выделить подсистемы основного и дополнительного образования, а также образование формальное и неформальное.

Ключевые слова: человек, образование, непрерывное образование, формальное образование, неформальное образование.

Semeniuk N. V. Continuing education as a system.

In the information society is formed by a set of factors that determine the need for constant updating of education attained by continuous learning, cognition, collective forms of learning and knowledge transfer. Relevant problems of integration of individual and social aspects of continuing education and the question of factors, ways and conditions for the realization of lifelong education. At the essential feature of the modern economy is not only the receipt and use of new knowledge, but also the formation of creative individuals capable of self-development, self-employed activity, to continuing education. This is intended to facilitate the deployment of the system of continuing education, the structure of which can be distinguished subsystem primary and secondary education as well as formal and informal education.

Keywords: people, education, continuing education, formal education, informal education.

Олексенко Р. І.

**ФІЛОСОФІЯ РИНКУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
І СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

Концептуальні дослідження ринку розглянуто не тільки в історичному аспекті, але й у контексті його сучасного розуміння. Увагу зосереджено на ринкових відносинах в умовах товарно-грошового обміну не тільки індустріального, але й постіндустріального суспільства, для якого актуальною залишається проблема морального виправдання ринкової системи

перед суспільством. Як наслідок, виникає потреба у вирішенні проблеми легітимізації підприємницької діяльності та ринкової економіки загалом. Тому концептуальні дослідження і сучасні інтерпретації ринкової економіки аналізуються в контексті осмислення їх фундаментальних філософсько-світоглядних засад.

Ключові слова: ринок, ринкова економіка, філософія ринку.

У процесі історичного розвитку товарного господарства змінювався сам ринок та його роль в економіці, змінювалось і поняття ринку, його відображення в науковій свідомості. Теоретичні уявлення про ринок формувалися й розвивалися в рамках певних концептуальних підходів, які мали і продовжують мати системний характер. Тому наявність в економічній теорії різноманітних концепцій економічних систем виявляє різні підходи до тлумачення змісту ринку, його ролі і місця в економічних системах [10, 185].

Мета статті – окреслити концептуальні дослідження щодо ринку, розкрити їх сучасні інтерпретації засобами філософського аналізу.

У традиційних суспільствах саме поняття ринку було пов'язане з місцем, на якому в певний час здійснювався обмін товарами. Дослідники зазначають, що вперше слово «market» (ринок) було застосоване ще у 1066 р. У середні віки воно позначало поняття права лорда та державних установ організувати зустріч осіб для продажу і купівлі [3, 121].

У Новий час, з поглибленням суспільного поділу праці і розвитку товарного обміну, ринок у розвинених капіталістичних державах стрімко розвивається. Відповідно, його інтерпретація тепер починає пов'язуватися з економічними відносинами виробників і споживачів стосовно обміну суспільного продукту. Так, зокрема, французький математик і економіст XVIII ст. О. Курно розумів під ринком будь-яку територію, де відносини покупців та продавців є вільними, а ціни вирівнюються легко й швидко [1, 90].

У визначенні О. Курно не тільки розширюється просторова характеристика ринку, але й також присутня змістовна економічна характеристика цього феномена. По-перше, ринок визначається як відносини продавців та покупців, їх вільний характер. По-друге, ринок постає як певний функціональний механізм взаємодії цін товарів, як динамічний процес.

Трактування ринку, здійснене О. Курно, стосується і ролі конкуренції у розвитку ринкових відносин. Саме він висунув ідею про те, що конкуренція є граничним випадком серед цілого спектра ринкових структур, визначених у характеристиках кількості продавців.

Ринкова конкуренція є недосконалою доти, доки ціна перевищує граничні витрати виробника, і ця різниця наближається до нуля, коли кількість конкурентів спрямовується до нескінченності. За численної кількості продавців саме конкуренція зумовлює найбільш високий обсяг продукції. Але уточнення було однобічним, оскільки дослідник не враховував умов входження в ринок, його визначення конкуренції було справедливим також для галузей з безліччю підприємців, навіть якщо більше жоден підприємець не міг увійти в цей ринок [12, 95].

Видатний англійський економіст кінця XIX – початку XX ст., один з фундаторів неокласичного напрямку економічної теорії А. Маршалл у своїх дослідженнях ринкових відносин головну увагу приділяє проблемі вільного ціноутворення на ринку. Ринок характеризується автором як єдиний організм рівноважної економіки, що складається з мобільних та поінформованих один про одного господарських суб'єктів. Ринкову ціну науковець розглядає як результат перетину ціни попиту, яка визначається граничною корисністю, і ціни пропозиції, що визначається граничними витратами [16, 166].

На думку А. Маршалла, чим досконалішим є ринок, тим сильнішою є тенденція у всіх його пунктах у той самий момент платити за той самий предмет однакову ціну. У цьому визначенні чітко простежується думка про те, що основна функція ринку – ціноутворююча [16, 162]. Водночас, зазначає він, ринок є більш широким утворенням, і тому слід брати до уваги витрати за доставку товарів різним покупцям, причому виявляється, що кожен з них має здійснювати особливу доплату за доставку товару [9, 7].

Отже, саме А. Маршалл є автором принципової для розуміння ринку концепції рівноважної ціни, яка забезпечує збалансованість обсягів попиту та пропозиції, і, як наслідок, рівновагу на окремому ринку (часткова рівновага). Однак недолік теорії дослідника полягає у суттєвому спрощенні економічної дійсності, що унеможливлює безпосереднє використання концепції рівноважної ціни для вирішення практичних завдань. Одним з таких спрощень є прийняття усіх макроекономічних параметрів (прибутки, витрати, зайнятість, випуск продукції), крім ціни, як постійних величин. Іншим недоліком концепції А. Маршалла є розгляд ним взаємодії попиту та пропозиції на ринках чистої (досконалої) конкуренції, оскільки протягом XX ст. тенденція монополізації торкнулась переважної кількості товарних і фінансових ринків [11, 199-200].

Тим не менш, значення розробленої А. Маршаллом теорії ринку полягає у розкритті трансформації цієї системи в умовах товарно-грошового обміну – перетворення із способу прямого обміну товарів

на спосіб їх опосередкованого товарно-грошового обміну через розірвані у часі й просторі продаж і купівлю, через взаємодію продавців та покупців. Ринок у його працях постав як самостійний економічний феномен, на якому взаємодіють його власні економічні суб'єкти – продавці та покупці – з їх власними специфічними економічними інтересами й цілями, відповідно до притаманних такому ринку власних законів, що спричиняють перерозподіл товарних і грошових потоків [10, 186].

Головною складовою теорії ринку, сформульованої у працях англійського економіста В. Джевонса, є концепція конкуренції. У «Теорії політичної економії» (1874 р.) автор характеризує досконалий ринок двома умовами:

– ринок є теоретично ідеальним, коли всі торговці мають вичерпні знання про умови пропозиції та попиту й мінові відношення, що впливають звідси;

– має існувати абсолютно вільна конкуренція, щоб кожний здійснював обмін з будь-ким за наявності хоча б найменшої користі. Повинна бути виключена таємна змова, що має на меті поглинання товарів та затримку збуту для створення неприродних відносин [14, 308].

Поєднуючи поняття ринку і конкуренції, В. Джевонс припускає пряму залежність між кількістю продавців і ціною, стверджуючи, що на певному ринку в будь-який момент часу не може бути двох цін на однаковий товар [12, 95]. Це правило єдиної ціни виключає цінову дискримінацію і, ймовірно, вимагає, щоб на ринку було якомога більше покупців та продавців. Відповідно до висновків В. Джевонса, ринок розуміється як конкуренція, що передбачає утворення ринкового механізму господарювання.

Видатний німецький мислитель М. Вебер, характеризуючи виникнення ринкових відносин, визначає їх через розкриття утилітарного характеру протестантизму, який став наріжним каменем у формуванні капіталістичного мислення [17, 141]. Тим самим, за словами науковця, відбулося створення того грандіозного космосу сучасного господарського ладу, взаємопов'язаного з технічними і економічними передумовами механічного машинного виробництва, який в наш час нездоланно впливає на кожну окрему людину, формуючи її життєвий стиль [2, 206].

Характеризуючи зміст ринку в соціальному аспекті, М. Вебер створює ідеальний тип підприємця з яскраво вираженими етичними рисами. Мислитель пов'язує раціонально поставлене підприємництво з подоланням багатьох труднощів і перешкод. Тому він наділяє нових

підприємців надзвичайною силою характеру, здатною вберегти їх від економічного й морального краху. Підприємництво в цілому розглядає як спосіб життя, за якого людина існує для діла, а не діло для людини [2, 214].

Необхідно відмітити акцентуацію думок М. Вебера на соціальному визнанні активності і виправданні підприємницького успіху, тобто моральної легітимації ринкових відносин на рівні суспільства загалом. Мотивація і самовиправдання суб'єкта ринкових відносин перед Богом, яке доповнюється у процесі економічних реформ формальним, юридичним узаконенням тих чи інших видів діяльності, ще не забезпечує визнання більшістю правочинності успіхів активної меншості, не робить нових господарів повноцінними в соціокультурному сенсі членами суспільства. Евристичний потенціал, який міститься у веберівській теорії, не менш важливий для сучасної науки, ніж ідея протестантської етики як духовної передумови капіталізму на Заході [4, 157].

У соціальному плані ціннісне значення протестантської раціональності полягало в тому, що вона диктувала підприємцям суто утилітарні принципи життєдіяльності, в тому числі і ставлення до людей як джерела прибутку. М. Вебер показав, що саме протестантська етика створила передумови для того, щоб утилітарно-практичні відносини перетворилися на регулятор соціальних, ціннісних, моральних відносин, обумовлюючи тим самим ставлення до людини не як до мети, а як до засобу. Так безособистісна економічна логіка здобуває легітимну і до того ж одночасно мотивуючу нормативну основу, стаючи рушійною силою поступальної і невпинної динаміки економічної раціоналізації [16, 30].

У ліберальній парадигмі ринку така динаміка розуміється як самоціль. Однак проблема морального виправдання ринкової системи перед суспільством залишається актуальною. Підтвердженням цього є кризи легітимності підприємництва – масові антикапіталістичні кампанії, не обов'язково пов'язані з соціалістичною і комуністичною ідеологією, а такі, що мають характер всезагального засудження ринкової діяльності як деструктивної для соціальних, культурних, морально-ціннісних засад суспільства [8, 47]. Для виходу з цих криз потребою постало вирішення проблеми легітимізації підприємницької діяльності і ринкової економіки в цілому. Це обумовило виникнення нових характеристик ринкової економіки у сучасному соціально-філософському дискурсі, розглянутих нами вище. Це ж стосується і ключового елемента ринкової економіки – власне ринку.

Особливу позицію щодо визначення змісту ринку займають американські вчені К. Макконелл і С. Брю. Ці дослідники вважають, що ринок – це одвічна економічна система, і розглядають його як інститут або механізм, який зводить разом покупців (представників попиту) й продавців (постачальників) окремих товарів та послуг. Значення ринку вони убачають у тому, що він надає можливість приватного володіння капіталом, спілкування покупців та продавців за допомогою цін, координації економічної діяльності [8, 157].

Змістовне визначення ринку дає відомий український учений-економіст Б. Гаврилишин. Сутність ринку він убачає у будь-якій діяльності, де наявні процеси купівлі і продажу й де набувають сили закони ринкової економіки [16, 162]. Характеризуючи ліберальну ринкову економіку на прикладі господарства США, українець висловлює думки з приводу перспектив розвитку цієї економічної системи. Учений вважає, що у США функціонує економічна система вільного підприємництва, де панують приватна власність, вільний ринок та прагнення до максимізації прибутку, які уряд законодавчо затверджує, що створює суперницькі відносини між урядом, бізнесом та робітництвом [5, 14-15].

Б. Гаврилишин детально аналізує активи і пасиви американської економічної системи. До головних пасивів він зараховує:

- недостатню ресурсну базу, беручи до уваги існуючі та перспективні рівні й форми споживання;
- поступове зникнення у суспільстві бажання старанно й продуктивно працювати;
- недостатнє ноу-хау соціополітичного типу, що полягає у відповіді на питання: як управляти етнічними проблемами, містами, охороною здоров'я, усувати економічні несправедливості;
- низький рівень і незначні масштаби інвестицій.

Водночас учений називає такі активи американської економічної системи:

- велика територія, багаті природні ресурси;
- продуктивне сільське господарство, яке й надалі створюватиме значні надлишки продуктів харчування, в яких світ відчуває гостру потребу;
- наснага до праці все ще поширена серед значної частини суспільства;
- ноу-хау передового типу у всіх сферах технології й управління;
- індустріальна база, створена завдяки високим рівням інвестицій протягом століття, є дуже широкою, різногалузеву, як і інфраструктура транспорту та зв'язку;

- інституційна структура, яка ще сприяє політичному й економічному динамізму;
- значний вплив на зовнішній світ.

Тим не менш, на думку українського дослідника, пасиви США перевершують їх активи. Це збільшує вірогідність їх подальшої втрати позицій щодо решти світу в цілому (а не окремої країни). Основна причина полягає у виникненні невідповідності між компонентами суспільного ладу: цінностями, політичним правлінням і економічною системою, які не відповідають ані одна одній, ані новим внутрішнім та зовнішнім реаліям. Вони потребують не часткового ремонту, а докорінної перебудови [5, 28]. На наш погляд, такий висновок Б. Гаврилишина зберігає актуальність і для характеристики загальних перспектив ліберальної ринкової економіки, оскільки саме США являють класичний приклад її реалізації.

Б. Гаврилишин наголошує, що всі три компоненти суспільного ладу США будуть краще узгоджені, якщо великий матеріальний і людський потенціал країни буде спрямовано на служіння економічним цілям народу, його політичним устремлінням, соціальним потребам. Він вважає, що найпершими і найістотніше повинні змінитися цінності (від індивідуалістсько-еґоїстичних, конкурентних до громадсько-усвідомлених кооперативних), надалі – політичні інституції. За таких умов економічна система вільного підприємництва могла б краще функціонувати навіть без істотних змін. Зміни могли б відбуватися у напрямку від неприборканої економічної системи вільного підприємництва до системи узгодженого вільного підприємництва [5, 39].

Оцінюючи стан економічної системи США в нових історичних умовах, Б. Гаврилишин звертає увагу на численні негативні явища всередині країни: ненадійне функціонування інституцій, «корпоративний канібалізм», закриття підприємств, поспішні звільнення робітників, перетворення США з найбільшого у світі кредитора на найбільшого боржника. Порівнюючи економічну систему нинішньої об'єднаної Європи і США, Б. Гаврилишин доходить узагальнюючого висновку: у країнах ЄС значно більше враховується соціальне партнерство та підтримання певного рівня соціального забезпечення громадян [7, 153].

Подібних думок дотримується і відомий сучасний економіст Л. Тейлор. Його дослідження є особливо значущими для країн, де ринкова економіка перебуває у стадії становлення. Як засвідчує аналіз ученого, розвиток ринку перехідного періоду в різних країнах має низку закономірностей. Він зазначає, що у перехідний період розумне

державне втручання в ринкові процеси є абсолютно необхідним на різних рівнях – від проблем макроекономічного управління до політики економічного зростання. На думку автора, ортодоксальна ліберальна політика в перші роки перехідного періоду у поєднанні з соціалістичною інституціональною спадщиною призвела в усій Східній Європі й у країнах колишнього СРСР до масштабних втрат у виробництві, прибутках, а також до інфляції, що набула інерційного характеру.

Між тим, підкреслює Л. Тейлор, історично навіть країни з відносно відкритими економіками, де були створені умови для заощаджень, інвестицій, освоєння нових технологій і зростання у приватному секторі, не здійснювали ці процеси лише за допомогою ринкових механізмів. Усі успішні спроби індустріалізації (від Англії кінця XVIII – початку XIX ст. до Південної Кореї в 1950-1980-х рр.) будувалися на державному втручанні. Саме таку економічну політику учений вважає доцільною для перехідного періоду розбудови ринкової економіки – як з макроекономічної точки зору, так і на рівні фірм. Ключове питання промислової стратегії для постсоціалістичних держав дослідник убачає в тому, як адаптувати до нових умов державні підприємства, поступово трансформуючи деякі з них на такі, що здатні підтримувати економічне зростання, стаючи приватними [13, 87-88].

Питання про сутність ринку та його філософії в наші дні залишається дискусійним. Тим більш важливим є звернення до теоретичного досвіду мислителів, які присвятили аналізу цієї тематики свої фундаментальні праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька Л. В. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : Навч. посібник / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.
2. Вебер М. Избранные произведения / пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Власов Д. В. Генезис формування поняття «ринок» // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 121-124.
4. Войнаровська Л. І. Релігійно-ціннісний аналіз підприємницько-ринкової діяльності: історико-філософський контекст // Філософські обрії. – 2011. – № 26. – С. 150-162.
5. Гаврилович Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові / пер. з англ. – К. : Основи, 1993. – 238 с.

6. Зарубина Н. Н. Без протестантской этики: проблема социокультурной легитимации предпринимательства в модернизирующихся обществах // Вопросы философии. – 2001. – № 10. – С. 45-56.
7. Кульчицький Я. В. Методологічні засади становлення сучасної економічної системи США // Науковий вісник УкрДЛІТУ. – 2006. – Вип. 16.6. – С. 145-153.
8. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю ; пер. с 14-го англ. изд. – М. : ИНФРА-М, 2003. – XXXVI, 972 с.
9. Маршалл А. Принципы экономической науки / пер. с англ. – М. : Прогресс, 1993. – Т. 2. – 310 с.
10. Придуцький А. М. Ринок в системі категорій сучасної економічної теорії // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – Вип. 25. – С. 185-197.
11. Савченко Т. Г. Генезис теорій економічної рівноваги // Економіка і регіон. – 2010. – № 1 (24). – С. 198-205.
12. Смоленюк П. С. Теоретичні аспекти розвитку конкуренції // Інноваційна економіка. – 2011. – № 6. – С. 93-97.
13. Тейлор Л. Первые годы переходного периода // Реформы глазами американских и российских ученых. – М. : Рос. эк. журнал, 1996. – С. 87-98.
14. Теория фирмы / В.М. Гальперин [ред.]. – СПб. : Экономическая школа, 1995. – 534 с.
15. Ульрих П. Критика экономизма / П. Ульрих; пер. с нем. – М. : Вузовская книга, 2004. – 120 с.
16. Футало Т. В. Характеристика та тенденції сучасного розвитку сільського ринку споживчих товарів // Науковий вісник УкрДЛІТУ. – 2004. – Вип. 14.4. – С. 161-170.
17. Элоян М. Р. Хозяйство и религия (М. Вебер, С. Булгаков, В. Зомбарт) // Философия хозяйства. – 2003. – № 1 (25). – С. 132-143.
18. Юхименко П. І. Історія економічних учень : Навч. посібник / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2000. – 514 с.

Олексенко Р. И. Философия рынка: концептуальные исследования и современные интерпретации.

Концептуальные исследования рынка рассматриваются не только в историческом аспекте, но и в контексте его современного понимания. Обращается внимание на рыночные отношения в условиях товарно-денежного обмена не только индустриального, но и постиндустриального общества, для которого актуальной остается проблема морального оправдания рыночной системы перед обществом. Как следствие потребность в решении проблемы легитимизации предпринимательской деятельности и рыночной экономики в целом. Поэтому концептуальные исследования и современные интерпретации рыночной экономики

анализируются в контексте осмысления их фундаментальных философско-мировоззренческих основ.

Ключевые слова: рынок, рыночная экономика, философия рынка.

Oleksenko R. I. Market philosophy: conceptual researches and modern interpretations.

Conceptual market research covers not only the historical aspect, but also in the context of its current understanding. Attention is drawn to a market economy under the conditions of commodity-monetary exchange is not only the industrial but also the post-industrial society, for which the actual problem of the moral justification of the market system to the public. As a consequence of the need to solve the problem legitimization of business and the market economy as a whole. Therefore, conceptual studies and modern interpretation of a market economy are analyzed in the context of their understanding of the fundamental philosophical and ideological foundations.

Keywords: market, market economy, market philosophy.

Полищук Н. В.

ФІЛОСОФСЬКА АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ «ЛЮДИНА І ВСЕСВІТ» ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО ЛЮДСТВА В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ XXI СТОЛІТТЯ

Автор з'ясовує та досліджує місце людини в навколишньому космічному просторі, можливість контакту з розумними жителями інших планет, а також мету і майбутнє людської цивілізації. Обґрунтовано, що без виховання в молодих людей духовно-морального світогляду неможливе існування людської цивілізації на Землі, а тим більше переселення людей у космічні поселення та освоєння енергетичних і матеріальних ресурсів галактичних і мегагалактичних систем.

Ключові слова: людина, розум, Всесвіт, крах, цивілізація, позаземний, інопланетяни, духовність, моральність, науково-технічний прогрес.

У кінці XX і на початку XXI ст. світ докорінно змінився завдяки інтенсивному інформаційно-високотехнологічному науково-технічному прогресові (ІВТ НТП). При цьому розвиток земної техногенної цивілізації підійшов до критичних відміток, які позначили межі наукового, технічного, технологічного й антропогенного зростання. Це виявилось в другій половині XX ст. у зв'язку з виникненням глобальних криз і проблем, серед яких можна виділити